

วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ ปีที่ 27 ฉบับที่ 1 มกราคม 2530

การตัดสินใจไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ ของธุรกิจขนาดย่อมและกลางและการลงทุนของญี่ปุ่น ในทศวรรษ 1980 กับประเทศกำลังพัฒนา

ผาดก พงษ์ไพจิตร*

เมื่อเดือนกันยายนปีที่แล้วได้มีการประชุมครั้งสำคัญ ระหว่างผู้นำของ 5 ประเทศยักษ์ใหญ่ในโลก ได้แก่ สหรัฐอเมริกา, อังกฤษ, ฝรั่งเศส, เยอรมันตะวันตก และ ญี่ปุ่น การประชุมครั้งนั้นรู้จักกันในนามของ การประชุมของกลุ่มจีไฟว์ (G5 Meeting) จุดประสงค์หลักของการประชุมก็เพื่อหาวิธีการลดการขาดดุลการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกากับ ญี่ปุ่น หลังการประชุมครั้งนั้นค่าของเงินเยนก็พุ่งตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็วจากอัตราแลกเปลี่ยน 242 เยนต่อ 1 ดอลลาร์อเมริกัน มาเป็นประมาณ 156 เยน ในเดือนกันยายนปีหน้า รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศใช้นโยบายส่งเสริมการลงทุนต่างประเทศ โดยเฉพาะจากภาคธุรกิจ ขนาดย่อมและกลาง เป็นมาตรการหนึ่งที่จะลดผลเสียของเงินเยนขึ้นค่าอย่างรวดเร็วที่จะมี ต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่น เป็นที่คาดหวังกันว่าธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นจะมีบทบาทไป ลงทุนต่างประเทศมากขึ้น กระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น หรือ มิติ (Ministry of International Trade and Industry, MITI) ได้ประเมินว่าธุรกิจขนาดย่อมและกลาง จะลงทุนในต่างประเทศเพิ่มขึ้นถึง 50% เทียบกับเพียง 10% จากธุรกิจขนาดใหญ่

ดังนั้นในทศวรรษ 1980 ที่เหลือนี้เราจึงหวังไว้ว่า จะมีระลอกใหม่ของการ ลงทุนโดยตรงในต่างประเทศจากญี่ปุ่น และในกระบวนการนี้ ธุรกิจขนาดย่อมและกลางจะ มีบทบาทสำคัญ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาข้างต้นทำให้รัฐบาลของประเทศกำลังพัฒนา

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หลายประเทศมีความหวังว่าญี่ปุ่นจะมาลงทุนในประเทศของตนมากขึ้น และการลงทุนที่จะเพิ่มขึ้นนี้จะช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจซึ่งหลายๆ ประเทศกำลังประสบอยู่จากการขายสินค้าขึ้นปรุ้มได้ราคาเลวลงในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา

ได้มีการศึกษาถึงการลงทุนต่างประเทศจากธุรกิจยักษ์ใหญ่ของญี่ปุ่น มากตามสมควร จนทำให้เราได้ทราบกระบวนการตัดสินใจของธุรกิจยักษ์ใหญ่เหล่านั้น แต่สำหรับธุรกิจขนาดกลางและย่อมเรายังมีความรู้ค่อนข้างน้อยอยู่ ถ้าเราได้เข้าใจกระบวนการตัดสินใจ และปัจจัยที่ทำให้ธุรกิจขนาดกลางและย่อมของญี่ปุ่นมาลงทุนต่างประเทศมากขึ้น จะเป็นข้อมูลให้รัฐบาลของประเทศกำลังพัฒนาได้นำมาใช้เพื่อหาวิธีชักจูงการลงทุนจากญี่ปุ่นในรูปแบบที่จะเป็นประโยชน์ต่อทั้งประเทศกำลังพัฒนาเองและประเทศญี่ปุ่นได้มากขึ้น บทความชิ้นนี้จึงมุ่งหวังจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจลงทุนต่างประเทศของธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นในปลายทศวรรษ 1980 นี้

จะขอแบ่งบทความออกเป็น 6 ตอนดังต่อไปนี้ ในส่วนแรกจะพูดถึงบทบาทของธุรกิจขนาดย่อมและกลางในโครงสร้างการผลิตของอุตสาหกรรมญี่ปุ่น ต่อจากนั้นส่วนที่สองจะวิเคราะห์ถึงผลของการขึ้นค่าเงินเยนเมื่อเร็วๆ นี้ที่มีต่อการลงทุนต่างประเทศของญี่ปุ่น ส่วนที่สามวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลผลักดันให้ธุรกิจขนาดย่อมและกลางออกไปลงทุนต่างประเทศในอดีตและแนวโน้มในปัจจุบัน รวมทั้งกระบวนการตัดสินใจว่าจะไปลงทุนที่ใด? ส่วนที่สี่วิเคราะห์แนวโน้มของระดับการลงทุนต่างประเทศจากญี่ปุ่นไปยังแหล่งการลงทุนสำคัญในโลก และแนวโน้มของการลงทุนที่จะมาสู่กลุ่มประเทศอาเซียน ส่วนที่ห้าพูดถึงลักษณะของการลงทุนและประเภทอุตสาหกรรมซึ่งธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นจะมาลงทุนในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของเอเชีย (Asian NICS) และกลุ่มประเทศอาเซียน โดยเฉพาะประเทศไทย ส่วนที่หก เป็นข้อคิดบางประการสำหรับประเทศไทย

1. บทบาทของธุรกิจขนาดย่อมและกลางในโครงสร้างการผลิตของอุตสาหกรรมญี่ปุ่น

ในสหรัฐอเมริกาและประเทศพัฒนาแล้วส่วนมาก¹ ขั้นตอนการผลิตในธุรกิจอุตสาหกรรม เป็นแบบรวมยอกอยู่ในระบบการผลิตภายใต้ธุรกิจเดียว ในรูปการจัดการแนว

ทั้งหรือ verticle integration บริษัทยักษ์ใหญ่เช่น เยนเนอร์มอเตอร์ หรือฟอร์ด จะมีโรงงานผลิตชิ้นส่วนต่างๆ ส่วนมาก⁴ ที่มาประกอบเป็นรถยนต์ของตนเองภายใต้กระบวนการประกอบรถยนต์ของเจ้าของเดียวกัน คือ ภายใต้การจัดการและระบบการเงินของบริษัท เยนเนอร์มอเตอร์ หรือฟอร์ดเอง แต่ในญี่ปุ่นนั้นกระบวนการผลิตในภาคอุตสาหกรรมใช้ระบบการผลิตแบบรับช่วง (sub-contracting) จากบริษัทใหญ่ไปสู่บริษัทเล็ก ๆ จำนวนมาก ซึ่งมีระบบการเงินและการจัดการแยกออกจากบริษัทใหญ่โดยเด็ดขาด ยกตัวอย่างเช่น บริษัทโตโยต้ามอเตอร์⁵ ของญี่ปุ่นมีเครือข่ายธุรกิจที่เป็นอิสระจากโตโยต้าแต่ผลิตชิ้นส่วนต่างๆ ของรถโตโยต้าอยู่เกือบ 50,000 แห่ง ธุรกิจเหล่านี้ส่วนมากจะเป็นธุรกิจขนาดย่อมและกลาง⁶ โตโยต้ามอเตอร์ซึ่งเป็นธุรกิจขนาดใหญ่⁷ บางทีเรียกว่าบริษัทแม่ออกแบบรถประเภทต่างๆ ส่งออเดอร์ไปยังบริษัทรับช่วงแล้ว ชื้อชิ้นส่วนต่างๆ จากธุรกิจรับช่วงมาประกอบเป็นรถเพื่อขายอีกทีหนึ่ง กระบวนการผลิตแบบรับช่วงนี้พบอย่างแพร่หลายในญี่ปุ่นในอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมยานยนต์ อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า อุตสาหกรรมทอผ้า เสื้อผ้าสำเร็จรูป อุตสาหกรรมเครื่องจักรและอื่น ๆ โดยส่วนมากจะใช้การรับช่วงโดยผ่านธุรกิจขนาดย่อมและกลาง

ระบบการผลิตแบบรับช่วงโดยใช้ธุรกิจขนาดย่อมและกลางมีความสำคัญในกระบวนการผลิตของญี่ปุ่นมาก โดยก่อให้เกิดการแบ่งขั้นตอนการผลิตเป็นส่วนย่อยๆ หลายๆ ระดับ แต่ละระดับมีระบบการเงินและการจัดการแยกออกจากกัน ทำให้มีความยืดหยุ่นสูงทางด้านการจัดการบุคคล และทางด้านการพัฒนาเทคโนโลยี เช่น ธุรกิจขนาดย่อมและกลางจะใช้ระบบว่าจ้างคนงานชั่วคราวด้วย ในขณะที่ธุรกิจขนาดใหญ่มักจะเป็นการว่าจ้างคนงานถาวร ดังนั้นเมื่อธุรกิจขนาดใหญ่ลดออเดอร์ชิ้นส่วน ธุรกิจรับช่วงขนาดย่อมก็สามารถจะลดจำนวนคนงานที่จ้างลงได้โดยลดการว่าจ้างคนงานชั่วคราว⁸ ธุรกิจขนาดใหญ่ก็ไม่ต้องรับภาระที่จะต้องคงจ้างคนงานประจำของตนทำให้เกิดการขัดแย้งกับคนงาน ภาระของการปรับตัวจะถูกกระจายไปสู่ธุรกิจรับช่วง นอกจากนี้ในการพัฒนาเทคโนโลยีนั้น ธุรกิจขนาดย่อมและกลางที่รับช่วงงานก็จะต้องพัฒนาเทคโนโลยี โดยเฉพาะของตัวเองด้วย

เนื่องจากการแข่งขันกันระหว่างธุรกิจประเภทเดียวกันที่จะได้รับออเดอร์จากบริษัทแม่มีสูงมาก ดังนั้นภาระในการพัฒนาเทคโนโลยีก็จะกระจายจากธุรกิจแม่ไปยังธุรกิจลูกค้าด้วย ในระบบอเมริกันบริษัทแม่ยักษ์ใหญ่มักจะเป็นผู้รับภาระหลาย ๆ ด้านไปพร้อมกัน กล่าวโดยย่อระบบธุรกิจรับช่วงโดยธุรกิจขนาดย่อมและกลาง ช่วยทำให้เกิดความยืดหยุ่นทางด้านเทคโนโลยีและการลงทุนทุนการผลิตสูงมากกว่าระบบการผลิตแบบรวมยอดอยู่ในธุรกิจยักษ์ใหญ่เดียวกัน

ความสำคัญของธุรกิจขนาดย่อมและกลางในระบบการผลิตอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นจะเห็นได้ชัดจากตัวเลขต่อไปนี้ ธุรกิจขนาดย่อมและกลางคิดเป็นสัดส่วนถึง 90% ของธุรกิจอุตสาหกรรมทั้งหมด และการจ้างงาน 80% ในภาคอุตสาหกรรมเกิดจากการจ้างงานของธุรกิจขนาดย่อมและกลาง นอกจากนี้ในระบบรับช่วงการผลิตทั้งหมดมีธุรกิจขนาดย่อมและกลางอยู่ถึงมากกว่า 70% ในปี 1981 และสัดส่วนนี้ได้เพิ่มขึ้นในช่วงระยะ 2-3 ปีนี้^๕

มาถึงขั้นนี้เราจะพบว่าธุรกิจขนาดย่อมและกลางมีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างการผลิตของญี่ปุ่นมาก จากตัวเลขที่แสดงข้างบน เราพบด้วยว่าเราอาจแบ่งธุรกิจขนาดย่อมและกลางออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ประเภทหนึ่งคือ ธุรกิจรับช่วงจากบริษัทแม่ ซึ่งมีถึงกว่า 70% ของธุรกิจขนาดย่อมและกลางทั้งหมดในภาคอุตสาหกรรม และที่เหลือเป็นธุรกิจขนาดย่อมและกลางซึ่งทำการผลิตสินค้าสุดท้ายและขายเองเป็นอิสระจากบริษัทอื่น ๆ อาจเรียกได้ว่าเป็นบริษัทอิสระจะพบในอุตสาหกรรมสินค้าบริโภคประเภทอุตสาหกรรมเบาหลายประเภท เช่น อุตสาหกรรมอาหาร ของเด็กเล่น เครื่องสำอาง ผลิตภัณฑ์ยาง และอื่น ๆ

ธุรกิจขนาดย่อมและกลางที่รับช่วงการผลิตจากบริษัทแม่ มักจะต้องพึ่งออเดอร์จากบริษัทแม่ แม้ว่าการจัดการและระบบการเงินจะแยกจากบริษัทแม่ แต่ธุรกิจอิสระสามารถจะขยายการผลิตโดยตัวเองไม่ต้องพึ่งออเดอร์จากบริษัทยักษ์ใหญ่อื่น ๆ

จากการไปสัมภาษณ์ธุรกิจขนาดย่อมและกลางในเรื่องของการตัดสินใจไปลงทุนต่างประเทศ พบว่าโดยเปรียบเทียบแล้ว มีความแตกต่างระหว่างธุรกิจอิสระและธุรกิจรับช่วง ธุรกิจอิสระจะตัดสินใจด้วยตนเองเป็นอิสระจากบริษัทอื่น ในขณะที่ธุรกิจรับช่วง

มีแนวโน้มจะปรึกษาหารือหรือตัดสินใจร่วมกับบริษัทแม่ของตน โดยเฉพาะในการตัดสินใจว่าจะไปลงทุนที่ใด แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าธุรกิจรับช่วงจะต้องติดตามหรือพึ่งพาบริษัทแม่อยู่ตลอดเวลา (มีกิจกรรมประเภทรับช่วงบางแห่ง เช่น บริษัทผลิตเครื่องแอร์รถยนต์ที่ไปลงทุนต่างประเทศเป็นอิสระจากบริษัทแม่ เพราะสามารถซัพพลายเครื่องแอร์ให้กับบริษัทผลิตรถยนต์ของอเมริกาได้) แต่เราได้พบว่าโดยทั่วไปมีแนวโน้มที่บริษัทรับช่วงจะได้ประโยชน์จากการร่วมมือหรือร่วมปรึกษากับบริษัทแม่ เช่น ในกรณีของบริษัทผลิตชิ้นส่วนภายในของรถยนต์และวัสดุกันเสียงซึ่งเป็นบริษัทรับช่วงในเครือของบริษัทรถยนต์ที่สำคัญยี่ห้อหนึ่งของญี่ปุ่น เราพบว่า บริษัทนี้ได้เริ่มคิดจะไปลงทุนในประเทศเอเชียมาสัก 7-8 ปีแล้ว แต่ก็ยังไม่แน่ใจ จนกระทั่งบริษัทแม่ชักชวนและส่งเสริมเมื่อเร็ว ๆ นี้ โดยให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลและการศึกษาความเป็นไปได้ในการลงทุนต่างประเทศ และช่วยดำเนินการติดต่อในต่างประเทศ จนท้ายที่สุดธุรกิจรับช่วงนี้ก็ย้ายกิจการบางส่วนมาร่วมลงทุนกับนักธุรกิจในประเทศหนึ่งในเอเชีย โดยมีการตกลงกันว่า จะซัพพลายชิ้นส่วนให้กับบริษัทแม่ที่มีโรงงานประกอบรถยนต์ในประเทศเอเชียนั้น และให้กับบริษัทประกอบรถยนต์ยี่ห้ออื่น ๆ นอกเหนือจากบริษัทแม่นั้นด้วย

ได้กล่าวถึงความสำคัญของธุรกิจขนาดย่อมและกลางในอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น และความแตกต่างระหว่างธุรกิจประเภทรับช่วงและธุรกิจอิสระแล้ว ต่อไปจะดูวิเคราะห์ถึงผลของการขึ้นค่าเงินเยนกับการลงทุนต่างประเทศของธุรกิจขนาดย่อมและกลาง

2. ผลของการขึ้นค่าเงินเยนกับการลงทุนต่างประเทศ

ในเอกสารของทางการญี่ปุ่นและในหน้าหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับ มีการพูดถึงความจำเป็นในการไปลงทุนต่างประเทศที่เกิดจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ เป็นผลจากการที่เงินเยนมีค่าสูงขึ้นเมื่อเทียบกับเงินดอลลาร์อเมริกัน และเป็นกรพยายามลดความขัดแย้งทางการค้า (trade friction) ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกาและกับประเทศคู่ค้าอื่น ๆ ของญี่ปุ่น

เงินเยนขึ้นค่ามีผลทำให้ธุรกิจญี่ปุ่นต้องไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศเพราะว่าเมื่อเงินเยนขึ้นค่าสินค้าออกของญี่ปุ่นในตลาดโลกก็มีราคาแพงขึ้นเมื่อเทียบเป็นเงินสกุลอื่นๆ จึงมีผู้ต้องการสินค้าญี่ปุ่นลดลง ทำให้สินค้าออกของญี่ปุ่นก็ลดลง ธุรกิจส่งออกจึงมีความจำเป็นหาแหล่งการผลิตในประเทศอื่นที่จะทำให้สามารถลดต้นทุนการผลิตหรือในประเทศซึ่งค่าเงินจะไม่ขึ้นค่า เมื่อเทียบกับค่าเงินของประเทศคู่ค้าของญี่ปุ่น

สำหรับสาเหตุอีกประการที่เกี่ยวกับความขัดแย้งทางการค้านี้ คำอธิบายก็คือว่าประเทศคู่ค้าสำคัญ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาและกลุ่มประชาคมยุโรปขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่น เกิดความขัดแย้งทางการค้าและตอบโต้โดยกีดกันสินค้าเข้าขึ้นสูงทำยจากญี่ปุ่น โดยการตั้งกำแพงภาษีหรือห้ามการนำเข้า ทั้งนี้เพราะประเทศขาดดุลต้องการลดการขาดดุลและแก้ปัญหาการว่างงานของตน¹⁰ ญี่ปุ่นจึงต้องพยายามลดความขัดแย้งทางการค้านี้โดยเข้าไปลงทุนโดยตรงในประเทศสหรัฐอเมริกาและกลุ่มประเทศประชาคมยุโรป เพราะในการทำเช่นนั้นญี่ปุ่นจะช่วยลดการขาดดุลและแก้ปัญหาการว่างงานของประเทศคู่ค้านั้นๆ เท่ากับว่าญี่ปุ่นลงทุนเพื่อประโยชน์ของประเทศคู่ค้า

เหตุผลที่ทางการญี่ปุ่นอ้าง 2 ประการเบื้องต้นเป็นสาเหตุสำคัญของการขยายการลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นไปต่างประเทศจริงหรือไม่? การศึกษาของผู้เขียนพบว่าข้ออ้างทั้ง 2 ประการมิใช่เหตุผลที่แท้จริง การขึ้นค่าเงินเยนและความขัดแย้งทางการค้า เป็นเพียงตัวเร่งให้ญี่ปุ่นต้องขยายการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศโดยเฉพาะจากธุรกิจขนาดย่อมและกลาง แต่สาเหตุแท้จริงลึกซึ้งกว่าข้ออ้างเบื้องต้น เป็นสาเหตุทางเศรษฐกิจซึ่งเกี่ยวข้องกับความอยู่รอดของญี่ปุ่นเอง มิใช่เพื่อประโยชน์ของประเทศคู่ค้าเท่านั้น และสาเหตุทางเศรษฐกิจนี้มีประวัติความเป็นมาย้อนหลังไปถึงเมื่อเกิดวิกฤตการณ์น้ำมันในปี 1973

ในประการแรก ข้อเท็จจริงก็คือว่าเศรษฐกิจญี่ปุ่นเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 เพราะญี่ปุ่นได้ประโยชน์จากระบบการค้าเสรีของโลกมากที่สุด การส่งออกของญี่ปุ่นขยายตัวอย่างรวดเร็วเพราะสามารถขายสินค้าให้กับสหรัฐอเมริกา ประชาคมยุโรป และประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างมากมาย ในช่วงที่ประเทศ

เหล่านี้มีอัตราความจำเรื้อรังเติบโตสูง ตลาดภายในของญี่ปุ่นเองก็ขยายอย่างรวดเร็วหลังจากประเทศตั้งตัวจากความเสียหายหลังสงครามโลกได้สำเร็จ แต่มาถึงปลายทศวรรษ 1970 เป็นต้นมาอัตราความจำเรื้อรังเติบโตของญี่ปุ่นเริ่มชลอตัวลง เพราะว่าตลาดในเอเชียเริ่มถึงจุดอิ่มตัว ตลาดในอเมริกา คานาดา และประชาคมยุโรปยังที่อยู่ แต่มีปัญหาที่กักกันการค้า ญี่ปุ่นไม่สามารถจะพึ่งการส่งออกไปสู่เอเชีย ยุโรป อเมริกา เป็นตัวจักรของความจำเรื้อรังเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่างกับในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา นอกจากนี้ตลาดสินค้าภายในของญี่ปุ่นก็เริ่มถึงจุดอิ่มตัว ความจำเรื้อรังเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในช่วงทศวรรษ 1980 จึงต้องขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะหาตลาดสำหรับสินค้าของตนโดยไม่ต้องถูกกีดกัน นั่นก็คือการเข้าถึงตลาดอเมริกา ประชาคมยุโรป และคานาดาเป็นสำคัญ การแสวงหาตลาดที่ไม่มีกีดกันนั้นทำได้โดยการไปลงทุนโดยตรงในประเทศเหล่านี้^{๕๑}

ในประการที่สอง การผลิตสินค้าอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นนั้นพึ่งการนำเข้าน้ำมันและสินค้าวัตถุดิบจากต่างประเทศสูงมาก เมื่อกลุ่มโอเปกขึ้นราคาน้ำมันดิบเมื่อปี 1973 นั้น ทำให้ญี่ปุ่นตระหนักถึงความสำคัญของการผลิตอยู่ใกล้แหล่งน้ำมันและแหล่งวัตถุดิบสำคัญมากขึ้น ญี่ปุ่นสามารถแก้ปัญหาราคาน้ำมันสูงได้ในครั้งนั้น โดยหาวิธีใช้น้ำมันอย่างประหยัด และลดต้นทุนด้านแรงงานโดยใช้หุ่นยนต์ (Robot) ที่ประสบความสำเร็จมาก ทำให้ลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลิตภาพได้อย่างมหัศจรรย์ ราคาน้ำมันเกินแม้แต่อเมริกาเมื่อราคาน้ำมันขึ้นอีกครั้งในปี 1979 ญี่ปุ่นก็รั้งเข็มขัดอีกครั้ง และทำได้เป็นที่น่าพอใจ แต่ความพยายามลดต้นทุนต่าง ๆ ที่ว่ามานี้ย่อมมีขีดจำกัด แรงกดดันจากแรงงานที่จะเพิ่มค่าแรงยังคงมีอยู่ต่อไป และมาถึงขั้นหนึ่งการใช้หุ่นยนต์ย่อมมีขีดจำกัด^{๕๒} กลุ่มโอเปกอาจจะรวมตัวกันได้อีกและเพิ่มราคาน้ำมันอีกได้ เทคโนโลยีใหม่ๆ ที่จะลดการใช้น้ำมันอาจจะมีการจำกัดมากขึ้น

กล่าวโดยย่อแรงกดดันที่จะทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมภายในญี่ปุ่นสูงขึ้นอยู่เรื่อยๆ นั้น จะทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกทีๆ เพื่อความอยู่รอดของเศรษฐกิจญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจำเป็นต้องหาแหล่งการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่ใช้ต้นทุนน้อยนอกประเทศ

ญี่ปุ่น อันเป็นแหล่งที่อยู่ใกล้น้ำมัน และ/หรือใกล้สินค้านำเข้าที่สำคัญอื่นๆ นอกจากนี้ สำหรับกระบวนการผลิตที่ยังต้องใช้คน (คือใช้หุ่นยนต์ทดแทนไม่ได้เต็มที่) ก็ยังจำเป็นต้องมีแหล่งการผลิตที่มีคนงานมีประสิทธิภาพและค่าจ้างไม่สูงเกินไป

ที่กล่าวมานี้เป็นเหตุผลทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศเป็นเวลานานใหญ่ ในช่วงปลายทศวรรษ 1980 นี้

การที่ญี่ปุ่นต้องขึ้นค่าเงินเยนโดยถูกสหรัฐอเมริกาบังคับนั้น เป็นเพียงตัวเร่งการส่งออกทุนที่วุ่นวาย แต่ไม่ใช่เป็นเหตุรากฐาน แม้ว่าเงินเยนจะลดค่าลงฮวบฮาบในวันสองวันนั้นก็ยังไม่ทำให้แนวโน้มการส่งออกทุนไปต่างประเทศลดลง

ผู้เขียนได้ไปสัมภาษณ์ธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นที่ได้ไปลงทุนในต่างประเทศ และที่คิดจะไปลงทุนพบว่าหลายธุรกิจได้วางแผนจะไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศมาตั้งแต่เมื่อเกิดวิกฤตการณ์น้ำมันในปี 1973 แต่สถานการณ์ยังไม่รุนแรงมากในครั้งนั้น เพราะการค้ำยันค่อนข้างเสริมมาก และค่าของเงินเยนต่ำกว่าความเป็นจริงทำให้ธุรกิจขนาดย่อมและกลางที่ส่งออกสามารถเลื่อนการตัดสินใจไปลงทุนต่างประเทศออกไปชั่วคราว

3. ธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นตัดสินใจไปลงทุนต่างประเทศอย่างไร

3.1 เหตุผลที่ธุรกิจขนาดย่อมและกลางไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ : วิเคราะห์จากกรณีที่ผ่านมา

ในเดือนกรกฎาคม 1985 MITI ส่งแบบสอบถามไปยังธุรกิจขนาดย่อมและกลาง 14,173 แห่ง ซึ่งมีประวัติเคยไปลงทุนต่างประเทศ มีสัญญาขายเทคโนโลยี เกษทำ การติดต่อเพื่อร่วมทุนหรือขายเทคโนโลยี หรือเคยคิดจะไปร่วมทุนกับต่างประเทศ ได้รับคำตอบกลับมา 57% ซึ่งนับว่าค่อนข้างสูง จากคำตอบที่ได้มาสามารถประมวลสรุปลักษณะบางประการและเหตุผลของการไปลงทุนโดยตรงต่างประเทศของธุรกิจขนาดย่อมและกลางได้ดังนี้

1. กรณีที่มีลักษณะเป็นสัญญาทางกันความร่วมมือหรือการขายเทคโนโลยี (ซึ่งแตกต่างจากการลงทุนโดยตรง) มีมากกว่าการลงทุนโดยตรง¹⁸ (ดูตารางที่ 1)

2. คำตอบที่แสดงว่ากรณีการติดต่อไปลงทุนไม่ประสบผลสำเร็จ หรือไม่เกิดการลงทุนที่สูงมากกว่ากรณีที่มีการลงทุนถึงเจ็ดเท่า กรณีที่ตอบว่า “เลิกไปแล้ว หรือถอนตัว” มีอยู่ถึงหนึ่งในสามของกรณีที่มีการลงทุนยังมีอยู่ แสดงให้เห็นว่าธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นมีความระมัดระวังในการไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ กรณีที่ตอบว่ายกเลิกไปที่มีมาก อาจแสดงถึงสภาพการณ์ที่ไม่เอื้อต่อการลงทุน หรืออาจจะแสดงว่าธุรกิจขนาดย่อมและกลางยังมีประสบการณ์น้อยเกินกว่าจะทำให้การลงทุนประสบความสำเร็จอย่างดี

3. ถ้าวิเคราะห์กลุ่มประเทศที่ไปลงทุน พบว่าการขายเทคโนโลยีและการลงทุนโดยตรงกระจุกอยู่ในกลุ่ม Asian NICs, ตามด้วยกลุ่มประเทศอาเซียน และจีน กลุ่มประเทศอาเซียนได้รับการลงทุนโดยตรง และการร่วมมือทางเทคโนโลยีน้อยเมื่อเทียบกับ Asian NICs ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว การลงทุนโดยตรงพบมากในกลุ่มประเทศอเมริกาเหนือ (สหรัฐ ฯ และแคนาดา)

4. เป็นที่น่าสังเกตว่า ในบรรดาประเทศเอเชียธุรกิจขนาดย่อมและกลางจากญี่ปุ่นไปร่วมมือทางเทคโนโลยีและลงทุนโดยตรงที่กลุ่ม Asian NICs มากกว่าในกลุ่ม ASEAN มาก สาเหตุประการหนึ่งเป็นเพราะว่ากลุ่ม Asian NICs มีนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมที่แข็งแกร่งกว่าอาเซียน ทำให้โครงสร้างทางอุตสาหกรรมกว้างขวางกว่าและระดับเทคโนโลยีสูงพอที่จะรับการลงทุนจากญี่ปุ่นอย่างมีผลประโยชน์ร่วมกัน สำหรับในกรณีของเกาหลีใต้รัฐบาลมีนโยบายแน่วแน่ที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมให้ทัดเทียมญี่ปุ่น เกาหลีใต้ได้ประโยชน์จากการร่วมมือทางเทคโนโลยีและการลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นมาก โดยใช้ทั้ง 2 วิธีนี้สร้างเสริมการพัฒนาเทคโนโลยีแก่อุตสาหกรรมของเกาหลีใต้ ทั้งรัฐบาลมีนโยบายสอดคล้องในการส่งเสริมการร่วมมือทางเทคโนโลยีและการลงทุนร่วมกันในประเภท

อุตสาหกรรม ซึ่งจะเป็นรากฐานแก่การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นขั้นตอน และมีการคาดคะเนถึงประเภทอุตสาหกรรมที่ควรส่งเสริม ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมซึ่งคาดว่าญี่ปุ่นจะสูญเสียความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ เช่น การต่อเรือ อุตสาหกรรมเหล็ก ผลิตภัณฑ์เหล็กอิเล็กทรอนิกส์ และรถยนต์ เป็นต้น นอกจากนี้รัฐบาลเกาหลีใต้ยังให้ความสำคัญต่อการร่วมมือทางเทคโนโลยี⁴ (หรือการขายเทคโนโลยีจากญี่ปุ่น) ค่อนข้างมากซึ่งเป็นวิธีจะเรียนรู้เทคโนโลยี โดยที่การจัดการของธุรกิจไม่ต้องอยู่ภายใต้ความควบคุมของธุรกิจญี่ปุ่นอย่างในกรณีของการลงทุนโดยตรงโดยญี่ปุ่น 100% หรือโดยการร่วมทุนกับญี่ปุ่น แต่ในกลุ่มประเทศอาเซียนประสบการณ์ในอดีตแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลให้ความสนใจกับการลงทุนโดยตรงมากกว่าการร่วมมือทางเทคโนโลยี

5. เหตุผลสำคัญที่ไปลงทุนโดยตรงในประเทศพัฒนาแล้ว ได้แก่ การแสวงหากาลตลาด (86% ของคำตอบ ตารางที่ 2) เหตุผลสำคัญอื่น ๆ ที่ตอบได้แก่ การไปแสวงหาข้อมูลการขายเทคโนโลยีและตามบริษัทแม่ไป สำหรับการลงทุนในประเทศกำลังพัฒนา สาเหตุสำคัญที่ตอบ คือ การแสวงหากาลตลาดเหมือนกัน แต่เปอร์เซ็นต์คำตอบน้อยกว่าในกรณีประเทศพัฒนาแล้ว (50% ของคำตอบ) เหตุผลอื่น ๆ ได้แก่ การไปใช้แรงงานราคาถูก (46%) การขายเทคโนโลยี (29%) และการไปผลิตเพื่อส่งกลับไปขายญี่ปุ่น (28%) สำหรับธุรกิจที่ไปลงทุนในกลุ่มประเทศอาเซียนนั้น เหตุผลที่ตอบคล้าย ๆ กันสำหรับประเทศกำลังพัฒนาทั่วไป แต่มีเปอร์เซ็นต์ที่เน้นเรื่องค่าแรงราคาถูกสูงกว่าในกรณีของกลุ่มอาเซียน เป็นที่น่าสังเกตว่าเปอร์เซ็นต์คำตอบที่อ้างนโยบายส่งเสริมการลงทุนของประเทศที่รับทุนเป็นเหตุผลสำคัญมีน้อยมาก

ตารางที่ 3 แสดงให้เห็นเหตุผลของการไปลงทุนแยกช่วงระยะต่างๆ การแสวงหากาลตลาดเป็นเหตุผลสำคัญมากขึ้นในระยะเร็ว ๆ นี้ โดยเฉพาะหลังกลางทศวรรษ 1970 ในทางตรงข้ามการใช้แรงงานราคาถูก เป็นเหตุผลที่สำคัญน้อยลง ๆ ทุกๆ เมื่อเวลาผ่านไป ตารางที่ 3 แสดงข้อมูลสำหรับกลุ่มที่ยังอยู่ในขั้นวางแผน ทำให้เราสามารถนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์แนวโน้มในอนาคต ข้อมูลแสดงว่าการแสวงหากาลตลาดเป็นเหตุผลที่สำคัญที่สุดใน

กลุ่มนี้ การขายเทคโนโลยี การแสวงหาวัตถุดิบ และการผลิตเพื่อส่งออกไปญี่ปุ่น เป็นสาขาที่สำคัญมากขึ้นกว่าในอดีต ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาของ MITI สอดคล้องกับความจำเป็นทางเศรษฐกิจในอนาคตของเศรษฐกิจญี่ปุ่น

ตารางที่ 3 แสดงให้เห็นด้วยว่ามีคำตอบที่เน้นเรื่องการแสวงหาข้อมูลทางการตลาดสูงขึ้นในช่วงระยะเร็ว ๆ นี้ ข้อมูลนี้ประกอบด้วยตัวเลขที่แสดงกรณีที่ไม่ประสบผล (ตารางที่ 1) จำนวนมากขึ้นให้เห็นความระมัดระวังของธุรกิจขนาดย่อมและกลางในการตัดสินใจลงทุนต่างประเทศ นอกจากนี้เรายังกล่าวได้ว่า ธุรกิจขนาดย่อมและกลางไม่มีกำลังเงินและหน่วยงานที่จะไปทำการวิจัยต่างประเทศมากเท่ากับธุรกิจขนาดใหญ่ ทั้งนี้การแสวงหาข้อมูลการตลาดที่จะทำให้การลงทุนประสบความสำเร็จจึงเป็นต้นทุนสำคัญของธุรกิจขนาดย่อมและกลาง

3.2 ธุรกิจขนาดย่อมและกลางหาข้อมูลที่ต้องการเพื่อมาใช้ในการตัดสินใจจากไหน ?

ข้อมูลที่ต้องการได้แก่ข้อมูลทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองของประเทศรับทุน ข้อมูลทางเศรษฐกิจเน้นด้านต้นทุนการผลิต (ค่าจ้าง, ราคาวัตถุดิบ) ลักษณะและความพร้อมของอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่จะซัพพลายสินค้าให้ได้ รวมทั้งความพร้อมของสาธารณูปโภคสำคัญ เช่น ไฟฟ้า น้ำ การคมนาคม การสื่อสาร และเส้นทางกระจายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศรับทุน

ข้อมูลทางด้านสังคมและการเมือง ได้แก่ ลักษณะการปกครอง ความมั่นคงทางการเมือง นโยบายของรัฐ ที่มีคือนักลงทุนจากต่างประเทศ ศาสนาและวัฒนธรรม ระบบการจัดการบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้าง ลูกจ้าง ลักษณะพิเศษของแรงงาน ระดับการศึกษาและระดับความชำนาญของแรงงาน และอุปนิสัยและลักษณะเฉพาะของผู้ประกอบการที่จะร่วมทุนด้วยได้

จากการสัมภาษณ์พบว่า ธุรกิจขนาดย่อมและกลางในญี่ปุ่นพึ่งข้อมูลที่ได้ในญี่ปุ่นเองและจากความสัมพันธ์ส่วนบุคคลมาก หอการค้าของญี่ปุ่น (Japan Chamber of Commerce and Industry) เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญแห่งหนึ่ง ธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะเป็น สมาชิกของสมาคมการค้าในละแวกตำบลหรืออำเภอของตัวเองและเป็นสมาชิกของหอการค้าด้วย โดยผ่านสมาคมการค้าในละแวกของตน สมาคมการค้าต่างๆ เหล่านี้จัดหาข้อมูลที่สำคัญในประเทศที่มุ่งในการลงทุนให้กับสมาชิกของตน และมีการแบ่งงานกันทำในระหว่างสมาคมต่างๆ เช่นหอการค้าของญี่ปุ่นเก็บข้อมูลทางด้านบรรยากาศการลงทุน โดยเฉพาะในประเทศต่อไปนี้ เช่น มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ปากีสถาน ศรีลังกา สเปน อาร์เจนตินา ชิลี ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ไคแดนเร็น (Keidanren) เน้นประเทศไทย ประชาคมยุโรป และแอฟริกา นอกจากนี้มีสมาคมเฉพาะที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับ สหรัฐอเมริกา อานาคา และจีน หอการค้าญี่ปุ่นในโตเกียวมีสาขาอยู่ใน 5 ประเทศ เพื่อเก็บข้อมูลและส่งเสริมให้ความสะดวกแก่สมาชิกที่ไปลงทุนต่างประเทศ นอกเหนือไปจากนี้แหล่งข้อมูลอื่นๆ ที่สำคัญได้แก่ MITI, JETRO สถานทูตของประเทศรับทุนในญี่ปุ่นเอง นักวิจัย และศาสตราจารย์ตามมหาวิทยาลัยที่ทำงานวิจัยเกี่ยวกับประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาแล้ว เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง

3.3 บัณฑิตที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจลงทุนต่างประเทศของธุรกิจขนาดย่อมและกลาง : แนวโน้มในปัจจุบัน

เหตุผลรากฐานที่สุดที่ชักจูงให้ธุรกิจขนาดย่อมและกลางไปลงทุนต่างประเทศคือการลดต้นทุนการผลิต ในการตัดสินใจว่าจะไปลงทุนประเทศใด มีปัจจัยอื่นๆอีกที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบ ธุรกิจแต่ละประเภทจะให้ความสำคัญกับปัจจัยต่างๆ แตกต่างจากกันไปแล้วแต่ลักษณะการผลิตและประเภทของการร่วมทุน เราอาจจะวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ตามลำดับความสำคัญมากน้อยได้ดังต่อไปนี้¹⁶

1. ปัจจัยที่สำคัญมากเป็นอันดับหนึ่งได้แก่ “ความสามารถรับเทคโนโลยี” ของประเทศรับทุน ปัจจัยนี้หมายรวมถึง ระดับความชำนาญของกำลังแรงงาน ความพร้อมของสาธารณูปโภค และความพร้อมของอุตสาหกรรมที่จะซัพพลายสินค้าประกอบที่จำเป็น (Supportive industries)

ธุรกิจบางประเภทอาจต้องการเพียงคนงานราคาถูกที่ไม่ต้องมีความชำนาญมาก¹⁶ แต่ปัจจัยอันนี้จะมีความสำคัญน้อยลงทุกขณะในกลุ่มธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นที่ต้องการไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศ ผู้ประกอบการของประเทศรับทุนสามารถเลือกเส้นกระบวนการผลิตแบบง่าย ๆ ที่ใช้แรงงานราคาถูกได้ค่อนข้างรวดเร็ว ดังนั้นนักลงทุนญี่ปุ่นเริ่มขยายที่จะไปร่วมทุนในกิจการที่ว่านั้นกับผู้ประกอบการของประเทศกำลังพัฒนา นอกจากนี้เราพบด้วยว่าธุรกิจขนาดย่อมและกลางที่จะออกไปลงทุนต่างประเทศ ได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่ประหยัดแรงงานมาเสียส่วนมาก¹⁷ ดังนั้นเทคนิคการผลิตจึงต้องใช้เครื่องจักรและความชำนาญของคนงานในระดับค่อนข้างสูง แม้ว่าค่าแรงราคาถูกจะยังให้เป็นแรงจูงใจอยู่ แต่ราคาถุกนี้จะต้องหมายถึงว่าคนงานนั้นมีระดับความชำนาญและความสามารถรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีได้ตามสมควรด้วย

มีอุตสาหกรรมหลายประเภทโดยเฉพาะในเครือข่ายของการผลิตชิ้นส่วนของรถยนต์ และเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ ที่ต้องการคนงานมีความชำนาญและความรู้ที่จะปรับใช้เครื่องจักรเพื่อให้เครื่องจักรทำงานมีประสิทธิภาพสูงสุด ในอุตสาหกรรมที่ว่านี้เครื่องจักรไม่สามารถจะทดแทนคนงานได้ 100% ในกรณีเช่นนั้นนักลงทุนญี่ปุ่นพอใจจะไปลงทุนในประเทศซึ่งคนงานมีความชำนาญระดับสูงตามสมควร และมีอุตสาหกรรมประเภท supportive industries มากพอเพียง ได้แก่ กลุ่มประเทศ Asian NICs (ไต้หวัน เกาหลีใต้ ฮองกง) และประเทศอุตสาหกรรมใหม่อื่นๆ เช่น บราซิล เม็กซิโก

กลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งมีระดับเทคโนโลยีต่ำกว่า และคนงานมีความสามารถรับเทคโนโลยีน้อยกว่า จะได้รับการลงทุนจากธุรกิจที่กระบวนการผลิตไม่ต้องการ

supportive industries มาก และ/หรือต้องการคนงานมาเป็นส่วนประกอบของเครื่องจักรมากกว่าจะมาทำงานเพื่อปรับปรุงเครื่องจักร

2. มีธุรกิจขนาดย่อมและกลางจำนวนไม่น้อยที่ไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศเพื่อแหล่งวัตถุดิบ หรือทรัพยากรธรรมชาติสำคัญที่ราคาถูกและมีอยู่สม่ำเสมอ เช่น แหล่งน้ำมัน วัตถุดิบ เช่น แร่ธาตุอื่น ๆ น้ำมันปาล์ม ยางพารา และอาหาร เช่น อาหารทะเล หรือผลไม้ ในกรณีเช่นนี้ความอุดมสมบูรณ์ของวัตถุดิบดังกล่าวอาจจะเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ หรือแม้แต่ความยุ่งยากซึ่งในกรณีอื่น ๆ อาจจะเป็นปัจจัยลบที่สำคัญ

3. ธุรกิจที่สนใจหาที่ผลิตเพื่อส่งออกไปขายประเทศที่สาม¹⁸ เป็นสำคัญจะให้ความสนใจกับความมั่นคงของค่าเงินของประเทศรับทุนเมื่อเปรียบเทียบกับค่าเงินของประเทศที่ต้องการส่งสินค้าไปขาย ตารางที่ 2 ที่ผ่านมามีว่ากลุ่ม Asian NICs ยังคงเป็นแหล่งลงทุนที่สำคัญของญี่ปุ่น แต่กระนั้นก็ตาม เริ่มมีการตั้งข้อสังเกตแล้วว่าไต้หวันและเกาหลีใต้ อาจจะเป็นประเทศต่อไปซึ่งค่าเงินของตนจะต้องขึ้นค่าเทียบกับดอลลาร์อเมริกัน และจะประสบปัญหาเกี่ยวกับที่ญี่ปุ่นประสบอยู่เวลานี้ ปัจจัยนี้เป็นตัวแปรอันหนึ่งที่ทำให้ธุรกิจญี่ปุ่นบางธุรกิจลดความสนใจที่จะไปลงทุนใน Asian NICs

4. ธุรกิจขนาดย่อมและกลางที่คิดจะไปลงทุนโดยตรงในต่างประเทศจะให้ความสนใจกับสภาพความมั่นคงทางการเมืองและความเข้ากันได้ทางด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม และศาสนาของประเทศที่จะรับทุนมากกว่าในกรณีของธุรกิจขนาดใหญ่ ธุรกิจขนาดย่อมและกลางเกรงว่าธุรกิจของตนจะถูกผลกระทบของการเมืองที่ระส่ำระสายค่อนข้างมาก เพราะทุนน้อยกว่าและความเสี่ยงสูงกว่า กรณีของฟิลิปปินส์อาจจะนำมาประกอบการวิเคราะห์ได้เป็นอย่างดี ฟิลิปปินส์เคยเป็นประเทศที่ธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นสนใจไปลงทุนมาก ด้วยเชื่อว่าฟิลิปปินส์มีรัฐบาลที่มั่นคง แถมยังมีฐานทัพของอเมริกาช่วยให้การันตีต่อการรุกรานของคอมมิวนิสต์เป็นอย่างดี แต่ในขณะนี้ฟิลิปปินส์ได้รับ ความสนใจจากธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นน้อยมาก เพราะความยุ่งยากทาง

การเมืองปัจจุบัน ในทำนองเดียวกันมีธุรกิจหลายแห่งให้ความสนใจกับการลงทุนในจีนเมื่อจีนเริ่มเปิดการลงทุนจากต่างประเทศ แต่การลงทุนโดยตรงในจีนจากธุรกิจขนาดย่อมและกลางเกิดขึ้นน้อยมาก เหตุผลสำคัญคือนักลงทุนญี่ปุ่นพบความยุ่งยากในการตกลงต่อรองกับรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีนหลายประการเกินกว่าจะประนีประนอมกันได้

นอกจากนี้ธุรกิจขนาดย่อมและขนาดกลางยังมีประสบการณ์ในการติดต่อกับต่างชาติโดยตรงน้อย ดังนั้นจึงมีความไม่แน่ใจ และขาดความมั่นใจ เมื่อเทียบกับธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีประสบการณ์กว้างขวางกว่า ด้วยเหตุนี้ ธุรกิจขนาดย่อมและกลางจะให้ความสนใจกับประเทศซึ่งมีวัฒนธรรม ค่านิยม และศาสนาที่คล้าย ๆ กับประเทศตน ในแง่นี้ นักธุรกิจญี่ปุ่นพูดถึงประเทศไทยด้วยความพอใจว่าเป็นประเทศที่นับถือศาสนาพุทธคล้าย ๆ กัน และมีระบบการนับถือผู้ใหญ่คล้าย ๆ กัน ทำให้อยากจะมาลงทุนมากกว่าประเทศอื่น ๆ ในอาเซียน โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่ต่างศาสนาอื่น เช่น อินโดนีเซีย และมาเลเซีย

5. ผู้ร่วมทุน การร่วมทุนมักเกิดขึ้น ระหว่างนายทุนอุตสาหกรรมญี่ปุ่นกับบริษัทขายส่งที่นำเข้าสินค้าญี่ปุ่นในประเทศรับทุน ดังนั้นความสัมพันธ์ทางการค้า และความสัมพันธ์โดยส่วนตัว บุคคลจึงมีความสำคัญต่อการตัดสินใจลงทุนด้วย

นักธุรกิจญี่ปุ่นได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับผู้ประกอบการในกลุ่มประเทศอาเซียนไว้เป็นที่น่าสนใจจะนำมาเรียบเรียงไว้ดังนี้

ผู้ประกอบการคนไทยมีลักษณะเป็นพ่อค้ามากกว่าเป็นนักลงทุนอุตสาหกรรม และมักจะคิดถึงผลกำไรเฉพาะหน้าจากการ “ซื้อถูกขายแพง” มากกว่าจะคิดถึงผลกำไรในระยะยาว นอกจากนี้ผู้ประกอบการของไทยมักไม่มีพื้นฐานความรู้ทางด้านวิศวกรรม คือไม่เป็นวิศวกร ดังนั้นจึงไม่เข้าใจเรื่องเทคโนโลยี

สำหรับผู้จัดการโรงงานอุตสาหกรรมของไทยและมาเลเซีย นักลงทุนญี่ปุ่นมีข้อสังเกตว่าผู้จัดการไทยและมาเลเซียให้ความสนใจกับคนงานของตนน้อยเกินไป มักจะถือว่าตัวเองเป็นคนละชั้นกับคนงาน ไม่เข้าใจคนงาน ดังนั้นจึงไม่รู้วิธีจะจูงใจให้คนงานทำงาน

อย่างมีประสิทธิภาพและรักบริษัท ผู้จัดการเหล่านี้ไม่ตระหนักว่าหัวใจของการผลิตให้ได้ต้นทุนต่ำสุดนั้นคือคนงาน และจะก้มหน้าก้มตาหางานที่มีประสิทธิภาพสูงสุดโดยมีความขัดแย้งกันระหว่างผู้จัดการและคนงานน้อยที่สุด นอกจากนี้ผู้จัดการไทยยังให้ความสำคัญกับข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตของบริษัทตนน้อย เมื่อสอบถามข้อมูลสำคัญจะไม่ค่อยทราบ ทำให้คุยกันไปไม่ได้ลึกซึ้ง

6. นโยบายส่งเสริมการลงทุนของประเทศรับทุนต่อคำถามที่ว่าการยกเว้นภาษีรายได้ ในช่วงปีแรกของการลงทุนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ตัดสินใจลงทุนหรือไม่ คำตอบก็คือ ไม่ใช่ปัจจัยสำคัญ เพราะในช่วงปีแรกๆ นั้น มักจะไม่มีกำไรอยู่แล้ว หรือมีก็น้อยมาก แต่ธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นที่สัมภาษณ์พบว่ามาตรการลดหย่อนภาษีเข้าสำหรับเครื่องจักรและชิ้นส่วนหรือวัตถุดิบเพื่อการผลิตเป็นสิ่งจูงใจการลงทุน นอกจากนี้การยอมให้เป็นผู้ผูกขาดการผลิตก็เป็นสิ่งจูงใจ ในกรณีหนึ่งที่พบนั้น ธุรกิจญี่ปุ่นตัดสินใจไปลงทุนในประเทศกำลังพัฒนาแห่งหนึ่ง เพราะว่ารัฐบาลประเทศนั้นตกลงให้ตนเป็นผู้ผลิตสินค้าประเภทนั้นแต่ผู้เดียว และแถมยังห้ามการนำเข้าจากประเทศอื่นด้วย

4. แนวโน้มในอนาคตของการลงทุนโดยตรงจากประเทศญี่ปุ่น

เท่าที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปี 1965 นั้นประมาณ 70% ของการลงทุนโดยตรงในต่างประเทศของธุรกิจขนาดย่อมและกลางจากญี่ปุ่นเกิดขึ้นในกลุ่มประเทศ Asian NICs และอาเซียน (ดูแผนภาพที่ 1) ในช่วงกลางทศวรรษ 1970 มีการลงทุนมากขึ้นใน 2 กลุ่มประเทศนี้และประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ทั้งนี้เป็นการตอบสนองนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมที่เน้นอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าของประเทศเหล่านี้ในช่วงนั้น มาถึงกลางทศวรรษ 1970 ลู่ทางการลงทุนในเอเชียเริ่มอึมครว ดังนั้นการลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นจึงค่อยลดความสำคัญลงไปด้วย สัดส่วนการลงทุนในประเทศพัฒนาแล้ว (อเมริกาและยุโรป) เริ่มเพิ่มสูงขึ้นในช่วงทศวรรษ 1970 และเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ หลังปี 1981 ในกลุ่มประเทศเอเชีย สัดส่วนของ NICs และอาเซียนลดลงเรื่อยๆ หลังปี 1975 เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการลงทุนหันไปสู่ประเทศจีน

สำหรับแนวโน้มในอนาคตนั้น เราไม่สามารถจะแยกตัวเลขระหว่างธุรกิจขนาดย่อมและกลางออกจากธุรกิจขนาดใหญ่ จึงต้องวิเคราะห์ดูแนวโน้มจากตัวเลขประมาณการรวมของทั้งหมดที่ MITI ได้ทำได้

ตัวเลขในตารางที่ 4 แสดงแนวโน้มในอนาคตของการลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นไปยังสหรัฐอเมริกา เกาหลีใต้ อินโดนีเซีย และประเทศอื่น ๆ ในโลก จนถึงปี ค.ศ. 2000 ประมาณการแสดงว่าเกือบหนึ่งใน สามการลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นในอนาคตจะเป็นการลงทุนในสหรัฐอเมริกา เปรียบเทียบกับสัดส่วนเพียงหนึ่งในห้าในปี 198 ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในอุตสาหกรรมรถยนต์และอิเล็กทรอนิกส์ อินโดนีเซีย และเกาหลีใต้ เป็นอีก 2 ประเทศสำคัญที่ญี่ปุ่นจะไปลงทุนมาก เกิดเป็นสัดส่วนถึง 10% สำหรับอินโดนีเซีย การลงทุนจะเกี่ยวเนื่องกับน้ำมัน แร่ธาตุอื่น ๆ และการป่าไม้ ในเกาหลีใต้จะเน้นด้านชิ้นส่วนยานยนต์ อุตสาหกรรมเหล็ก อิเล็กทรอนิกส์ และเครื่องจักรต่าง ๆ สหรัฐอเมริกา อินโดนีเซีย และเกาหลีใต้ ทั้ง 3 ประเทศจะได้รับประมาณครึ่งหนึ่งของการลงทุนจากญี่ปุ่นทั้งหมด อีกครึ่งหนึ่งจะไปสู่ประเทศอื่น ๆ ในโลก ในครึ่งหลังนี้กลุ่มประเทศสำคัญ ๆ ได้แก่ ประชาคมยุโรป บราซิล เม็กซิโก จีน กานาดา อาเซียน และประเทศอื่น ๆ

ประมาณการของ MITI ดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับการวิเคราะห์ถึงปัจจัยรากฐานที่ผลักดันให้ญี่ปุ่นต้องไปลงทุนต่างประเทศ ได้แก่ การแสวงหาตลาดที่ไม่ถูกกีดกัน (สหรัฐอเมริกา) การแสวงหาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติสำคัญ (อินโดนีเซีย) และการแสวงหาประเทศที่ต้นทุนการผลิตต่ำเพราะมีความสอดคล้องทางด้านเทคโนโลยี (เกาหลีใต้)

5. ญี่ปุ่นจะมาลงทุนในกิจกรรมประเภทใดใน Asian NICs และอาเซียน

แนวโน้มสำคัญที่ได้จากประเภทธุรกิจญี่ปุ่นทั้งใหญ่และเล็กที่ประกาศว่ามีแผนจะร่วมทุน หรือกำลังจะเซ็นสัญญาร่วมทุนกับนักธุรกิจประเทศอื่น ๆ ในหน้าหนังสือพิมพ์ ญี่ปุ่นในระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนตุลาคม 1986 ตารางที่ 5 แสดงข้อมูลดังกล่าวนี้สำหรับประเทศในเอเชีย (ยกเว้นจีน) และบางประเทศในแปซิฟิก แยกตามประเภทกิจกรรมที่จะร่วมลงทุน

ธุรกิจญี่ปุ่น 338 แห่งประกาศแผนการลงทุนในประเทศต่าง ๆ ดังแสดงในตารางที่ 5 ในจำนวนนี้ส่วนใหญ่ (55%) ประกาศว่าจะลงทุนในกระบวนการผลิตร่วมกับธุรกิจของประเทศรับทุน รองลงมาคือ 22% ประกาศแผนการร่วมมือทางเทคโนโลยี อีก 16% เป็นการลงทุนด้านการขายและบริการ (sales and services) 3% เป็นการลงทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ ที่เหลืออีก 5% เป็นการลงทุนด้านกิจกรรมรับเหมาก่อสร้างที่ดิน และที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ

ถ้าเราจัดอันดับประเทศที่รับทุนตามจำนวนธุรกิจญี่ปุ่นที่ประกาศจะไปลงทุนหรือไปร่วมมือทางเทคโนโลยี พบว่าเกาหลีใต้และไต้หวันมาเป็นอันดับหนึ่ง ตามด้วยสิงคโปร์ ชองกง อินเดีย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ประเทศไทย และนิวซีแลนด์

สรุปแล้ว ข้อมูลจากตารางที่ 5 แสดงว่าในกลุ่มประเทศเอเชีย การลงทุนจากญี่ปุ่นจะกระจุกอยู่ในกลุ่มประเทศ NICs ตามด้วยอาเซียน

ตารางที่ 6 แบ่งแยกการลงทุนในอุตสาหกรรมออกเป็นอุตสาหกรรมประเภทใหญ่ ๆ จะเห็นว่าการลงทุนส่วนมากเน้นอุตสาหกรรมตามลำดับความสำคัญดังนี้คือ ชั้นส่วนสำหรับอุตสาหกรรมรถยนต์ อิเล็กทรอนิกส์ เครื่องจักรอื่น ๆ อุตสาหกรรมโลหะ อุตสาหกรรมเคมีและเภสัชกรรม อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ และอิเล็กทรอนิกส์ เป็นสองอุตสาหกรรมที่ถูกผลกระทบเป็นการลบจากการขึ้นค่าเงินเยนเป็นอย่างมาก การลงทุนในต่างประเทศมุ่งหวังจะลดต้นทุนการผลิตของสินค้าเหล่านี้เพื่อทำให้ขายในตลาดโลกได้

สำหรับประเทศไทยนั้นในช่วงระยะสั้น (สัก 5 ปีข้างหน้า) แนวโน้มแสดงว่านักลงทุนญี่ปุ่นขนาดย่อมและกลางจะมาลงทุนในอุตสาหกรรมบริโภค และอุตสาหกรรมเบาอื่น ๆ เพื่อส่งไปขายญี่ปุ่นและประเทศที่สาม จะเน้นอุตสาหกรรมหรือขั้นตอนการผลิตที่ไม่ต้องการคนงานที่มีความชำนาญสูงหรือ **supportive industries** มาก เช่น อุตสาหกรรมผ้าและเส้นใย เสื้อสำเร็จรูป เฟอร์นิเจอร์ ชิ้นส่วนรถยนต์บางประเภท ของเล่น อาหาร อีกกลุ่มหนึ่งจะเป็นสินค้าส่งออกที่ใช้ทุนมาก แต่ต้องการคนงานที่ไม่ต้องมีความชำนาญ

มาก นักลงทุนญี่ปุ่นเพียงแต่นำเข้าเครื่องจักรเพื่อการผลิตทั้งชุด พร้อมทั้งนำช่างเทคนิคเข้ามาดูแลเครื่องจักรเพียงไม่กี่คน คนงานที่ต้องการก็เป็นเพียงส่วนประกอบของเครื่องจักร ไม่ต้องมีส่วนปรับปรุงเครื่องจักร ดังนั้นจึงใช้คนงานไม่มีฝีมือหรือกึ่งฝีมือก็ได้ สินค้าในกลุ่มนี้เช่น การผลิตคลัตช์ลูกปืน ชิ้นส่วนของเครื่องคอมพิวเตอร์ (เช่น แท่นคีย์บอร์ด) เครื่องใช้ไฟฟ้าบางประเภท

ในระยะยาว (10 ปี หรือมากกว่า) ประเทศไทยอาจจะได้รับการลงทุนจาก ญี่ปุ่นในอุตสาหกรรม หรือขั้นตอนการผลิตที่มีเทคนิคการผลิตสลับซับซ้อนมากขึ้น เช่น อุตสาหกรรมเครื่องมือที่ต้องการความเที่ยงตรงสูง (precision machine) อุตสาหกรรมเครื่องไฟฟ้า เครื่องมือที่เป็นโลหะและอื่น ๆ ทั้งนี้ทั้งนั้นอนาคตขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางด้านกำลังคน และอุตสาหกรรมที่จะเกิดในประเทศไทยในช่วง 10 ปีข้างหน้าเป็นอย่างมาก

6. ข้อคิดบางประการสำหรับประเทศไทย

1. รัฐบาลญี่ปุ่นส่งเสริมการส่งออกการลงทุนโดยตรงจากธุรกิจขนาดย่อม และกลางไปยังประเทศต่าง ๆ ในช่วงปลายทศวรรษ 1980 นี้ สาเหตุสำคัญเกิดจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมญี่ปุ่นมีปัญหาต้นทุนสูง จะต้องไปหาแหล่งผลิตนอกประเทศที่มีต้นทุนต่ำและอยู่ใกล้ตลาดที่จะไม่ถูกกีดกันโดยมาตรการการค้าระหว่างประเทศ โดยย่อ ญี่ปุ่นต้องออกไปลงทุนประเทศอื่นเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ประเทศกำลังพัฒนาอยากได้รับการลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่น ด้วยหวังว่าทุนเหล่านี้จะช่วยแก้ปัญหเศรษฐกิจซบเซา และการว่างงานที่ตนประสบอยู่ แต่ประเทศกำลังพัฒนาจะได้ประโยชน์จากการลงทุนโดยตรงเหล่านี้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อการลงทุนนำมาซึ่งการถ่ายทอดและการเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ ซึ่งประเทศกำลังพัฒนาจะนำไปใช้ปรับปรุงระบบอุตสาหกรรม การผลิต และสร้างเสริมเศรษฐกิจสังคมของประเทศตน สำหรับประเทศไทยนั้นประเด็นเกี่ยวกับเรื่องเทคโนโลยีมีความสำคัญมากเป็นอันดับหนึ่ง เพราะประเทศไทยค่อนข้างจะล้าหลังประเทศอื่นมากในขณะนี้ การวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาที่ญี่ปุ่น แสดงให้เห็นว่า ณ ระดับเทคโนโลยี

และระดับคนงานที่ประเทศไทยมีอยู่ปัจจุบัน ประเทศไทยจะได้รับแต่การลงทุนในขั้นตอนการผลิตแบบง่าย ๆ ที่ไม่ต้องใช้คนงานมีความชำนาญมากนัก คนงานเป็นเพียงส่วนประกอบของเครื่องจักรและอาจจะเป็นขั้นตอนการผลิตที่ใช้ทุนมาก การลงทุนประเภทนี้ก่อให้เกิดการจ้างงานไม่มากพอจะช่วยแก้ปัญหาการว่างงานจริงจัง ได้ผลในรูปของค่าจ้างและภาษีต่อรัฐบาลจำนวนน้อย และอาจจะไม่ช่วยทำให้โครงสร้างอุตสาหกรรมขยายตัวกว้างขวางมาก รัฐบาลไทยต้องตระหนักถึงประเด็นที่กล่าวข้างต้นนี้

2. มีการศึกษาเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่า การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศอาจจะเป็นผลดีต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาที่รับทุนในระยะยาว ในขณะที่การกู้เงินจากต่างประเทศมาลงทุนโดยผู้ประกอบการของประเทศกำลังพัฒนา หรือการซื้อเทคโนโลยีมาทำการผลิตเอง หรือการผลิตภายใต้ระบบ licensing จากบริษัทต่างประเทศให้ประโยชน์ต่อประเทศกำลังพัฒนามากกว่า เนื่องจากในกรณีหลังๆ นี้ ผู้ประกอบการของประเทศกำลังพัฒนาสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุน การจัดการ การเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสมโดยอิสระจากผู้ประกอบการญี่ปุ่น มีโอกาสจะเก็บกำไรไว้ในประเทศของตนสูงกว่า และมีโอกาสเรียนรู้เทคโนโลยีได้ดีกว่า ประเทศไทยควรจะให้ความสำคัญกับรูปแบบอื่นๆ ของการลงทุนจากต่างประเทศ นอกเหนือจากการลงทุนโดยตรงด้วย

3. ข้อมูลที่ได้แสดงว่า ธุรกิจขนาดย่อมและกลางของญี่ปุ่นอยากจะมาลงทุนในประเทศไทยโดยมุ่งให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตสินค้าออกเพื่อไปขายประเทศอื่นๆ ด้วยเหตุผลหลายประการ ประเทศไทยมีความมั่นคงทางการเมืองตามสมควร มีแรงงานราคาถูกที่สอนง่าย รัฐบาลมีทัศนคติที่ดีต่อการลงทุนต่างชาติ มีวัฒนธรรมศาสนาไปในแนวเดียวกัน และค่าเงินบาทก็มีความมั่นคงตามสมควรในระยะปานกลาง แต่อุตสาหกรรมของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมประกอบ (assembly type) เป็นสินค้าขั้นสุดท้ายเสียส่วนมาก มีอุตสาหกรรมขั้นกลางและอุตสาหกรรมสินค้าทุนน้อย ธุรกิจที่มาลงทุนเพื่อส่งออกก็จะต้องนำเข้าสินค้าวัตถุดิบ (ยกเว้นในบางกรณีเช่น ยางพารา อาหาร) สินค้าขั้นกลาง และสินค้า

ทุนที่จำเป็นจากญี่ปุ่น หรือจากประเทศอื่น ๆ อุตสาหกรรมที่มาลงทุนจึงไม่ก่อให้เกิดความ
 ท้อเนื่องไปสู่สาขาเศรษฐกิจอื่น ๆ มากนัก เช่น อุตสาหกรรมพลาสติก อิเล็กทรอนิกส์ ชิ้น
 ส่วนรถยนต์ เหล่านี้มีการใช้วัสดุนำเข้ามาก แต่มีผลเชื่อมโยงไปสู่ภาคเกษตรซึ่งมีแรงงาน
 ถึง 70% ของแรงงานทั้งหมดค่อนข้างมาก ดังนั้นการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยมุ่งการลงทุนจาก
 ต่างประเทศในอุตสาหกรรมส่งออกแบบที่บรรยายมาแต่เพียงอย่างเดียวจะนำไปสู่การกระ-
 กระจายรายได้ที่เลวลง ซึ่งจะมีผลเสียต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในอนาคตได้ (เกิดปัญหาตลาด
 แคบ) นอกจากนี้ยังเป็นบ่อเกิดของความไม่มั่นคงทางการเมือง

4. ประสพการณ์ของเกาหลีใต้แสดงให้เห็นประโยชน์จากการส่งเสริมอุตสาหกรรมบางประเภทโดยการร่วมทุนกับญี่ปุ่น และ/หรือ ซื้เทคโนโลยีจากญี่ปุ่น โดยมุ่งที่จะ
 เรียนรู้เทคโนโลยี และเน้นอุตสาหกรรมซึ่งญี่ปุ่นจะสูญเสียความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ
 ในตลาดโลกในระยะยาว (เช่น อุตสาหกรรมต่อเรือ อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์เหล็ก อิเล็ก-
 โทรอนิกส์ เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์) ในประเด็นนี้ เกาหลีใต้ได้พยายามมองไปในอนาคต
 วางแผนทางด้านการพัฒนากำลังคน การสร้างเสริมอุตสาหกรรมพื้นฐาน (เช่น อุตสาหกรรม
 เหล็กกล้า อุตสาหกรรมเครื่องจักรกล) และให้ความสำคัญต่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีในการ
 ต่อรองเกี่ยวกับการลงทุนจากประเทศญี่ปุ่น ประเทศไทยน่าจะได้ศึกษาจากประสพการณ์
 ของเกาหลีใต้ และนำมาปรับใช้ได้ โดยเฉพาะในการพัฒนาอุตสาหกรรมขั้นพื้นฐานและ
 อุตสาหกรรมขั้นกลางที่ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้จะสูญเสียความได้เปรียบเปรียบเทียบใน อนาคต
 เช่น อุตสาหกรรมเหล็กกล้า, อุตสาหกรรมเครื่องจักรกล (engineering industries) โลหะ
 เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องมือ (machine tools) สินค้าพลาสติกคุณภาพสูง เครื่องดินเผา
 สำหรับอุตสาหกรรมและอุตสาหกรรมต่อเนื่องกับภาคเกษตร

5. การศึกษาของเราพบว่าญี่ปุ่นกำลังหันไปให้ความสนใจต่อประเทศตะวันตกเป็น
 มาก โดยเฉพาะอเมริกาเหนือ และยุโรปตะวันตก ตัวเลขที่มีอยู่แสดงให้เห็น
 ว่าการลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นจำนวนมากวิ่งไปสู่ประเทศเหล่านี้ และเพียงสัดส่วนน้อยนิด
 จะมาสู่กลุ่มประเทศอาเซียน (ยกเว้นอินโดนีเซีย) และในบรรดาประเทศเอเชีย ประเทศ

ไทยอยู่ปลายๆ แถวของความสนใจ ญี่ปุ่นหันไปสนใจตะวันตกมากขึ้นทุกทีเพราะต้องพึ่งตลาดสำหรับสินค้าของตนในขณะที่ญี่ปุ่นให้ความสนใจไทยน้อยลงโดยเปรียบเทียบ ประเทศไทยกลับดูเหมือนว่าจะใช้ความพยายามมากขึ้นที่จะให้ญี่ปุ่นมาลงทุนในประเทศไทย ประเทศไทยจะลงทุนลงแรงมากโดยได้รับประโยชน์น้อยไม่คุ้มค่าหรือไม่? นี่มิได้หมายความว่าไทยจะไม่ได้ประโยชน์จากการลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นเลย ผู้เขียนเพียงแต่ต้องการจะเน้นว่าไทยควรจะมีนโยบายที่สมดุล คือทำอย่างอื่นด้วย โดยเฉพาะให้ความใส่ใจกับนโยบายพัฒนาภาคเกษตร เพื่อสร้างเสริมตลาดภายในประเทศและเพื่อการพัฒนาที่มีการกระจายรายได้ที่ไม่เลวลง นอกจากนี้ควรจะให้ความสนใจต่อการร่วมมือกันในกลุ่มประเทศอาเซียน เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของย่านนี้มากกว่านี้ ในระยะยาวอาเซียนจะเป็นพลังในการต่อรองกับประเทศญี่ปุ่นและมหาอำนาจอื่นได้

Table 1 Overseas Technical Collaboration & Direct Investment by Japanese SMI, by Area
(Percentage of firm)

	Technical Collaboration			Direct Investment		
	Continuing	Continuing	Withdraw	Planning Stage	Not Materialise	
1. North America	7	33	17	19	18	
2. Western Europe	5	7	6	5	6	
3. Oceania	1	2	1	2	1	
Total - Developed Countries	13	42	24	26	25	
4. Asian NIC's	41	41	46	20	31	
5. China	10	2	2	24	25	
6. ASEAN (4) ¹	20	10	13	10	9	
7. Other Asian	5	2	3	3	2	
Total - Asia	76	54	64	57	67	
8. Middle East	3	0	0	1	1	
9. Latin America, Africa	5	4	4	2	2	
10. Communist Countries	2	*	1	1	*	
Total - Other areas	9	4	5	4	3	
11. Unidentified	2	*	7	13	7	
Grand Total*	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
Grand Total (no. of responses)	1,645	316	105	148	2,156	
(Multiple responses included)						

¹Thailand, Indonesia, Malaysia, Philippines

²Total may not add up to 100 due to rounding

Source : MITI Survey of SMIs, July 1985.

Table 2 Purpose of Direct Investment by SMI's

Purposes	(Multiple Answers)					
	Developed Countries (total)	Developing Countries (total)	NICs	China	ASEAN	Latin America
1. Securing Market of Host countries	86	55	54	60	50	73
2. Export to Japan	13	29	28	34	28	20
3. Export to 3rd Countries	7	28	31	26	25	13
4. Securing Materials	8	17	12	23	28	20
5. Utilise Cheap Labour	7	46	45	54	55	20
6. Technology Export	21	29	29	31	25	33
7. Information Collection and Study of Markets	54	15	16	11	13	7
8. Following Parent Company	15	13	13	6	15	20
9. Risk Covering of Currency fluctuation	2	3	4	0	3	0
10. Trade Friction	5	1	1	0	0	0
11. Utilising Promotion Policies	4	9	9	14	10	0
12. Others	4	3	3	6	3	0

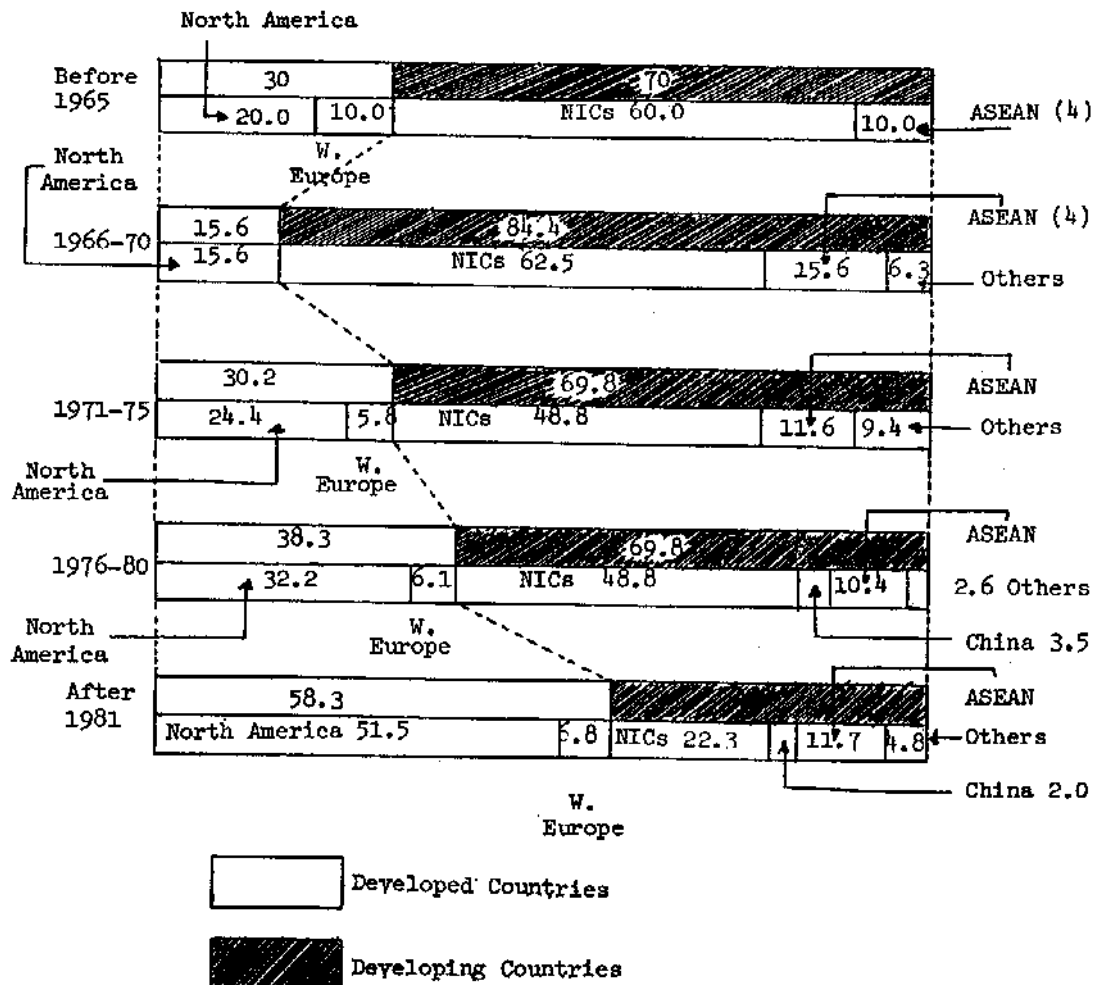
Source : Same as Table 1.

Table 3 Purpose of Foreign Direct Investment in Different Period

Reason	Up to 1965	1966-70	1971-75	1976-80	1981 +	Among firm which are planning to invest
1. Securing market of host countries	50	67	52	71	74	68
2. Export to Japan	30	21	27	21	19	26
3. Export to Third Countries	20	24	21	21	20	14
4. Securing materials	20	12	13	12	10	19
5. Utilise cheap labour cost	40	58	45	26	16	29
6. Technology export	0	24	26	21	21	41
7. Information Collection and making contacts	10	21	23	28	42	29
8. Follow parent companies	20	12	11	14	15	13
9. Risk covering of currency	0	3	2	3	2	1
10. Trade friction	10	3	1	3	2	2
11. Utilising promotion policies	0	9	12	3	7	9
12. Other	0	0	4	1	4	7

Source : Same as Table 1.

Figure 1 Percentage Distribution of Incidence of FDI (by No. of cases) in Developed and Developing Countries

Source : Survey Results, MITI

**Table 4 Forecast of Cumulative Value of Direct Overseas Investment
(Manufacturing; report basis) Based on Questionnaire Survey of
Companies by MITI**

	Y Billion		%
	FY 1982	FY 2000	Average Annual Growth Rate
US	951.9 (22.5)	10,460.9 (32.4)	14.2
South Korea	209.4 (4.9)	873.9 (2.7)	8.3
Indonesia	499.5 (11.8)	2,936.4 (9.1)	10.3
Rest of world	2,571.1 (60.8)	18,055.7 (55.8)	11.4
Whole World	4,231.9 (100.0)	32,326.5 (100.0)	12.0

Source : MITI "Survey of Internationalisation Strategy of Japanese Companies and Impact on Domestic Industrial Structure", October, 1985.

Table 5 Japan's Overseas Investment in Asia & Oceania
('86 Jan.-Oct.)

Countries	Local Production	Sale & Service	Construction	Real Estate	Natural Resource	Technical or Other Agreement		Others*	Total
						Technical	Other		
South Korea	43	5	0	0	0	35		2	85
Taiwan	65	7	1	0	0	12		0	85
Hong Kong	9	10	1	1	0	0		1	22
Indonesia	11	2	0	0	5	2		0	20
Malaysia	11	2	1	0	0	5		0	19
Philippines	1	0	0	0	0	0		0	1
Singapore	18	10	0	1	0	1		3	33
Thailand	6	4	0	0	2	5		0	17
India	10	0	0	0	0	10		1	21
Pakistan	2	0	0	0	0	0		0	2
Sri Lanka	1	0	0	0	0	1		0	2
Burma	0	0	0	0	0	1		0	1
Viet Nam	0	1	0	0	0	1		0	2
Nepal	0	0	0	0	1	0		0	1
Turkey	3	0	1	0	0	0		0	4
Australia	3	6	3	0	1	0		0	13
New Zealand	2	3	0	0	1	0		0	6
Guam	0	1	1	0	0	0		0	2
Saipan	0	2	0	0	0	0		0	2
Total	185	53	8	2	10	73		7	338

Source : Nomura Research Institute

Data based on announcement on the daily press between January and October 1986.

*Others = mostly "R&D" or "Venture Business"

Table 6 Japan's Overseas Investment in Manufacturing in Asia & Oceania
 ('86. Jan.-Oct.)

Countries	Food Process		Textile		Wood & Chemical		Rubber Plastic		Stone Glass		Metal Products		General Machinery		Electrics & parts		Automobile		Other Manufact. Goods		Others Total	
South Korea	1			4	1	1	2	5	7	13	5	2	2	43							2	43
Taiwan		1	1	2		1	3	1	20	24	6	5	1	65							1	65
Hong Kong	2			3		1	2		1		3			9								9
Indonesia	3						1			4				11								11
Malaysia	2								8		1			11								11
Philippines							1							1								1
Singapore	1	1	1	1			3		8		1			18							2	18
Thailand		1	1				1							6								6
India								3	2	3				10			2					10
Pakistan										2				2								2
Sri Lanka																						1
Turkey	1								1	1				3								3
Australia									1	2				3								3
New Zealand										2				2								2
Total	10	3	3	10	1	4	12	9	48	54	16	9	6	185							9	6 185

Source : Nomura Research Institute, as in Table 6.

เชิงอรรถ

¹ หมายถึงธุรกิจที่มีเงินลงทุนต่ำกว่า 100 ล้านเยน หรือมีการว่าจ้างคนงานประจำน้อยกว่า 300 คน นี่เป็นคำนิยามที่ใช้เป็นทางการในญี่ปุ่น ให้ดู Small and Medium Enterprise Agency, MITI, Small Business in Japan 1986. สมุดปกขาวเกี่ยวกับธุรกิจขนาดย่อมและกลางในญี่ปุ่น.

² เท่าที่ผ่านมามักจะเป็นธุรกิจใหญ่ของญี่ปุ่นที่ลงทุนต่างประเทศ, สถิติแสดงว่าการลงทุนต่างประเทศจากธุรกิจขนาดใหญ่เป็นสัดส่วน 90% ของทั้งหมด.

³ อังกฤษ, ฝรั่งเศส, เยอรมัน.

^{4*} ส่วนบางประเทศซื้อจากธุรกิจอิสระอื่น ๆ เช่น ยางรถยนต์, แมกเทอร์รี่.

⁵ ให้ดูคำนิยามที่ให้ไว้ข้างต้นแล้ว.

⁶ มีเงินลงทุนมากกว่า 100 ล้านเยน หรือมีคนงานประจำมากกว่า 300 คน.

⁷ เช่น แม่บ้านที่มาทำงานชั่วคราวแบบวันละ 3-4 ชั่วโมง และจะไม่อยู่ในความคุ้มครองของกฎหมายแรงงาน นายจ้างสามารถจะจ้างทำงานเมื่อมีงานเท่านั้น เมื่องานลดลงก็จะลดการว่าจ้างได้โดยสะดวกโดยไม่มีกฎหมายแรงงาน.

⁸ MITI, Small Business in Japan, 1986, White paper.....

⁹ ในปี 1984 ญี่ปุ่นมีอุตสาหกรรมค้าเงิน คู่กับทั้ง โลกอยู่ถึง 36 พันล้านดอลลาร์อเมริกัน สำหรับประเทศคู่ค้าสำคัญสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นเกินคู่อยู่ถึง 34 พันล้านดอลลาร์อเมริกัน ตัวเลขได้จาก Economic Planning Agency, White Paper on the Japanese Economy 1985, p.33

¹⁰ การว่างงานเกิดขึ้นเพราะอุตสาหกรรมสำคัญ ๆ เช่น อุตสาหกรรมรถยนต์ถูกญี่ปุ่นที่ตลาด ต้องเลิกสัมกิจการหรือลดการผลิต ทำให้ต้องลดการว่าจ้างคนงาน.

¹¹ มาตรการกีดกันการค้ามักใช้กับสินค้าขั้นสุดท้าย แต่ไม่ใช่กับสินค้าขั้นส่วนหรือวัตถุดิบที่จะนำเข้ามาประกอบเป็นสินค้าสุดท้าย.

^{12*} ชั้นก่อนในกระบวนการผลิตหลายประเภทที่ไม่สามารถจะใช้เครื่องจักรหรือหุ่นยนต์ทดแทนแรงงานได้ 100%

¹³ การลงทุนโดยตรงอาจจะเป็นการลงทุนร่วมกับธุรกิจต่างประเทศหรือผู้ไปลงทุน 100% ในต่างประเทศ แต่การขายเทคโนโลยีนั้น ไม่มีการลงทุนร่วมกันเกิดขึ้น ผู้รับได้ royalty เป็นค่าตอบแทนการขายเทคโนโลยีเท่านั้น.

¹⁴ เช่นโดยผ่านระบบ licensing agreement คือผลิตสินค้าตราผู้รับ เทคโนโลยีจากผู้รับ โดยผู้ประกอบการชาวเกาหลีได้มีการให้ royalty หรือส่วนแบ่งจากกำไรแล้วแต่จะตกลงกันเป็นค่าตอบแทน.

¹⁵ จากการศึกษาของผู้เขียนอันได้จากการสัมภาษณ์ธุรกิจในญี่ปุ่น.

¹⁶ เช่น กรณีของอุตสาหกรรมอาหารกระป๋องหลายประเภท.

¹⁷ เพราะผู้รับมีความขาดแคลนคนงานมานานแล้ว.

¹⁸ นอกเหนือจากประเทศรับทุน ประเทศผู้รับเอง.

Selected Bibliography

- Adachi, Fumihiko, "Trade, Growth and International Economic Conflicts" International Economic Conflicts" *International Economic Conflict Discussion Paper No. 21*, Mar. 1985, Faculty of Economics, Nanzan University.
- Ito, Makoto, "The Economy : Japan's Trade war : Causes and Implications", *AMPO, Japan-Asia Quarterly Review*, Vol. 17, No. 4, 1985.
- Kojima, Kiyoshi, "Japanese and American Direct Investment in Asia : A Comparative Analysis", *Hitosubashi Journal of Economics* 26 (1985) 1-35.
- Maekawa, Haruo et al, "The Report of the Advisory Group on Economic Structural Adjustment for International Harmony" (Maekawa Report), *Submitted to the Prime Minister Mr. Yasuhiro Nakasone on April 7, 1986 Provisional Translation April 7, 1986.*
- Minato, Tetsuo, "A Comparison of Japanese and American Inter firm Production Systems", 1986. (mimeographed)
- MITI, Industrial Structure Council, Coordination Committee, Planning Sub-Committee, "An Outlook for Japan's Industrial Society Towards the 21st Century" *Interim Report Focussing on International Perspective (Provisional Translation)*, February 6, 1986.
- MITI, Small and Medium Enterprise Agency, *Outline of the Small and Medium Enterprise Policies of the Japanese Government*, March 1986.
- MITI, Small and Medium Enterprise Agency, *Small Business in Japan 1986*, White Paper on Small and Medium Enterprises in Japan.
- Phongpaichait, P., Kunasirin, Busaba, Rutchatorn, Buddhagarn, (eds.), *The Lion and the Mouse? Japan, Asia and Thailand, Proceeding of an International Conference on Thailand, Proceeding of an International Conference on Thai-Japan Relations 1986*, by the Economic Research Unit, Faculty of Economics, Chulalongkorn University.
- Yamazawa, Ippei & Fumihiko Adache, "Pattern of Japan-ASEAN Trade" *Presented at the 11th Annual Conference Federation of ASEAN Economic Association Organised by the Economic Society of Thailand, at the Imperial Hotel, Bangkok, 27-29 November 1986.*